

IZVORI O JOSIPU BROZU TITU U ARHIVU INSTITUTA ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA HRVATSKE

Ana Šlibar, Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, Opatička 10.

Sustavno i kontinuirano istraživanje izvorne građe jedna je od bitnih komponenata u znanstvenom proučavanju života i rada Josipa Broza Tita. Zbog toga svaki korak u otkrivanju raznovrsne dokumentacije u tom pravcu — bez obzira na provenijenciju, karakter i sadržaj — ima svoju punu vrijednost i značenje. U vezi s tim zadatak je ovoga kratkog priloga da pruži orijentacijsku informaciju o odgovarajućoj građi koja se čuva u AIHRPH.

Pisani dokumenti i svjedočanstva o Titu pohranjeni su u ovom arhivu u nekoliko fondova i zbirki koji se stručno vode pod ovim nazivima:

- Grupa XIX, komunisti pojedinci — Dosje Josipa Broza Tita;
- Zbirka XVIII — leci;
- Fond Radničke komore;
- Fond Saveza radnika metalske industrije i obrta Jugoslavije;
- Fond Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika Jugoslavije;
- Fond Mjesnog sindikalnog vijeća;
- Zbirka Resimić;
- Zbirka Bedeković;
- Fond Centralnog komiteta KP Hrvatske 1941—1945;
- Fond narodne vlasti 1941—1945;
- Fond Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije;
- Zbirka brošura 1941—1945;
- Zbirka memoarske građe.

1.

Svakako u razdoblju do 1941. god. glavnu pažnju privlači Dosje Josipa Broza Tita. Sastoji se od jedne arhivske kutije koja ima 21 inventarsku jedinicu. Naznačit ćemo samo najvažnije:

- Spis Iseljeničkog komesarijata Kraljevine SHS od 14. IX 1926. iz kojega se vidi da je Josip Broz bio podzastupnik parobrodarskog društva iz New Yercya koje je prevozilo iseljenike u Kanadu;

- Spis Predsjedničkog ureda Kraljevskog redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu od 14. VII 1927. o hapšenju Josipa Broza.
Hapšenje je na zahtjev žandarmerijske čete iz Sušaka izvršilo zagrebačko Redarstveno ravnateljstvo, jer je Josip Broz tada stanovao na Trešnjevci. Bilo je to u vezi s hapšenjem komunista u Kraljevici i Bakru.
- Fotokopija sudskog procesa i osude Kraljevskog državnog odvjetništva u Ogulinu od 10. XI 1928. nad Ivanom Dujmićem, Ivanom Pravdicom, Radom Celerom i Josipom Brozom zbog sumnje širenja komunizma.
- Dopis Inspekcije rada Radničkoj komori u Zagrebu iz kojeg se vidi da je Josip Broz kao sekretar Saveza radnika metalske industrije i obrta Jugoslavije bio predstavnik sindikalne organizacije na izborima za radničke povjerenike u bravarskoj radioni Pavao Cernjak u Zagrebu iz srpnja 1928. godine.
- Dopis Kraljevskog redarstvenog ravnateljstva Kraljevskom državnim odvjetništvu u Zagrebu od 14. II 1928. o hapšenju Josipa Broza, Kamila Horvatina i dr. na prvomajskoj skupštini mjesne organizacije Socijalističke partije Jugoslavije. Bilo je to nakon zabrane skupštine Nezavisnih sindikata i odluke Josipa Broza da se skupština Socijalističke partije Jugoslavije pretvori u sindikalni skup i radničku proslavu 1. maja.
- U toj grupi arhivske građe nalaze se i dokumenti koji se odnose na poznati »bombaški proces« koji je počeo 6. XI 1928. u Zagrebu, nakon hapšenja Josipa Broza i drugova 4. kolovoza 1928. u Vinogradskoj ulici 46.

Uz sudske spise iz »bombaškog procesa« (prijave, zapisnici saslušanja okrivljenih i svjedoka, osobni opis Josipa Broza i dr.), tu se nalaze i prilozi uz prijavu policije, a to su popisi pronađene komunističke literature, prijepisi letaka, partijskih i sindikalnih rezolucija koje je ovjerilo Redarstveno ravnateljstvo.

Uglavnom su to prijepisi zabilježaka Josipa Broza iz njegove bilježnice. Bilježnica nije sačuvana, ali se i iz prijepisa ovjerenih od strane policije može zaključiti da je u bilježnicu zapisivao osnovne teze svojih izlaganja na partijskim sastancima održanim 1927. i 1928. god. i da je vodio evidenciju o raspačavanju partijske literature tijekom 1927. godine.

Od štampe, koja je tome procesu dala velik publicitet, nalaze se uz navedene materijale isječci iz lista »Novosti« br. 228 i 311 te nešto fotokopija »Jutarnjeg lista«.

U dosijeu je pohranjena okružnica koju je 29. VI 1934, tj. nakon Titove petogodišnje robije, uprava Savske banovine uputila svim sreskim načelstvima, policijskim i žandarmerijskim ustanovama. U njoj se osobni podaci Josipa Broza, strojomehaničara i komunista, daju na znanje i evidenciju navedenim ustanovama u slučaju da se on pojavi na njihovu teritoriju, te da se osobito obrati pažnja na njegov rad i kretanje.

U razdoblju 1941—1945. god. u dosijeu pažnju privlače isjecci iz njemačkih novina iz god. 1943. i 1944. koje pišu o narodnooslobodilačkoj borbi i Titu.

Svega dva dokumenta odnose se na poslijeratno razdoblje. To su fotokopija Titova pisma Mjesnoj partijskoj organizaciji u Zagrebu iz 1950. godine, te po izjavama sačinjen popis ilegalnih stanova u Zagrebu kojima se Tito koristio kao ilegalac.

2.

U zbirci letaka nalazi se 13 dokumenata (letaka, proglasa i okružnica) većinom pisanih na Titovu inicijativu ili ih je pisao on sam. Ukazujemo na najvažnije:

— Letak pod nazivom »Komunike CK KPJ povodom tri godišnjice« pisan u povodu pakta o nenapadanju između SSSR-a i Njemačke, sporazuma Cvetković-Maček i izbijanju II svjetskog rata, a napisao ga je Tito krajem kolovoza 1940. godine.

— Proglas koji je Tito napisao 1940. god. u ime CK KPJ također u povodu pakta o nenapadanju koji je zaključen između SSSR-a i Njemačke, a u kojem se pozivaju radnici, seljaci, vojnici i oficiri da se ujedine u borbi za očuvanje nezavisnosti zemlje, u borbi za mir, oslonac na SSSR, a protiv priklanjanja nacifašističkim silama Italiji i Njemačkoj. Taj proglas je raspačavan u obliku letka, a pisan je hrvatskim ili srpskim i slovenskim jezikom.

— »Proglas CK KPJ povodom vojne mobilizacije za koncentracione logore« koji je Tito napisao prvih dana veljače 1941. god. kao odgovor KPJ na odvođenje komunista i drugih antifašista u tzv. radne jedinice. Neposredni povod Proglasu bilo je dopunsko naređenje jugoslavenske vlade o novim radnim jedinicama, što je uvjetovalo proširenje spiska komunista za njihovo popunjenje. Proglas je tiskan u obliku okružnice i letka na hrvatskom ili srpskom, slovenskom i makedonskom jeziku i raspačan je po cijeloj zemlji.

— U povodu potpisivanja Trojnog pakta 25. III 1941, Tito je u ime CK KPJ napisao proglas pod naslovom »Narodima Jugoslavije« u kojem je izloženo stajalište KPJ i odluka o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu. Letak je štampan 30. III 1941. i odmah raspačavan u cijeloj zemlji.

— Komunike CK KPJ br. 5 koji je Tito napisao u povodu raspuštanja URSSJ-a. Taj je dokument tiskan i raspačavan u obliku letka početkom 1941. godine.

3.

U AIHRPH je pohranjeno nekoliko dokumenata koji govore o Titovoj djelatnosti u klasnom sindikalnom pokretu. Čuvaju se u fondu Radničke komore, te u navedenim fondovima sindikalnih organizacija.

Najraniji dokumenat Poziv je Mjesnog međustrukovnog odbora Glavnog radničkog saveza Jugoslavije za sjednicu od 4. X 1924, a potpisao ga je Josip Broz kao sekretar.

Osim toga, tu je 7 dokumenata u fondu Saveza radnika metalne industrije i obrta Jugoslavije, 4 dokumenta iz fonda Saveza kožarsko-pretrađivačkih radnika Jugoslavije, 4 dokumenta iz fonda Radničke komore i dva dokumenta iz fonda Mjesnog sindikalnog vijeća. Većinom su iz 1927. i 1928. godine, kada se Josip Broz nalazio na funkciji sekretara Oblasnog odbora SRMIiOJ i SKPR, IOJ, te stoga često piše izvještaje i okružnice u povodu raznih događaja i rada sindikata; takvi su dopisi od 3, 11. i 18. travnja 1928. u kojima govori o položaju i problemima metal-skih radnika. Iako je tih dokumenata malo, svega 18, ipak oni jasno svjedoče o izuzetnoj aktivnosti Josipa Broza u radu klasnih sindikata.

4.

U Arhivu IHRPH čuva se rukopisna ostavština publicista i književnika Branislava Resimića, koji je pokazivao znatan interes za povijest radničkog pokreta, a osobito za biografiju Josipa Broza Tita, Rade Končara, Đure Đakovića, te nekih drugih prvaka KPJ i radničkih vođa. Služio se pri tome policijskim, sudskim i privatnim arhivima, radničkom štampom, prikupljao je izjave suvremenika, sakupivši na taj način znatnu dokumentaciju. To su većinom fotokopije već spomenutih originala, ali ima i originalnih dokumenata, među kojima navodimo ove:

- potvrda Okružnog ureda za osiguranje radnika u Zagrebu br. 22—24 o Titovu zaposlenju u radionici »Hemel«, 1927. godine;
- izvadak od 21. V 1948. iz Okružnog ureda za socijalno osiguranje radnika u Zagrebu o radu Josipa Broza kod »Hemela«;
- potvrda Zanatske komore Zagreb od 1. X 1952. o Titovu zaposlenju u Zagrebu od 1910. do 1921. godine.

Od dokumenata koji se u ostavštini Resimić nalaze kao fotokopije spomenut ćemo ove:

- Okružnica Mjesnog sindikalnog vijeća br. 11 od 30. XII 1927. (upućena RKPJ, OJ Zagreb) o konferenciji omladine na Novu godinu 1928;
- Okružnica Izvršnog odbora mjesnog radničkog sindikalnog vijeća br. 3 od 4. II 1928. upućena podružnici »Metalac« koja govori o karakteru radničkih zabava i delegatima na Mirovnom sudu u Obrtnom zboru; okružnicu je potpisao Josip Broz;
- Prijava Vragovića, ravnatelja Zagrebačkog redarstva, od 10. VII 1928. o letku »Drugovi radnici, Drugarice radnice«, kojom se pozivaju radnici na generalni štrajk, a potpisao ga je Josip Broz.

U inventaru rukopisne ostavštine Resimić navodi se da se u njoj nalazi i knjiga »Zdravo drugovi moji« — biografija J. Broza Tita, koju je B. Resimić smatrao svojim životnim djelom. Ta knjiga je prije više

godina predana na korištenje za pisanje Titove biografije i do danas nije vraćena u zbirku.

5.

U zbirci Bedeković, koja se sastoji od dokumenata što su priloženi kao dokazni materijal u optužnici Janka Bedekovića protiv komunista 26. siječnja 1929, nalazi se i Projekt rezolucije proširenog mjesnog komiteta u vezi otvorenog pisma Izvršnog komiteta Komunističke internacionale od 13. travnja 1928. godine. Rukovodstvo i organizacija KPJ bili su dužni na osnovi toga pisma provesti raspravu i zauzeti gledište o svim pitanjima istaknutim u njemu, posebno o frakcijskim borbama. Mjesni komitet s Josipom Brozom na čelu pripremio je prijedlog rezolucije, koja na žalost nije sačuvana u originalu, nego njezin policijski prijepis s potpisom Vragovića i policijskim pečatom.

U zbirci policijskih kartona nalazi se fotokopija policijskog kartona Josipa Broza iz 1928. godine.

6.

Svjedočanstva koja se odnose na razdoblje 1941—1945. god. u obliku direktivnih pisama partijskim rukovodstvima, članaka u partijskoj štampi, direktiva i naredaba za vođenje ratnih operacija govore o Titu kao strategu revolucije, vojskovođi i državniku nove Jugoslavije.

S obzirom na područje Hrvatske, ti se povijesni izvori nalaze u fondu CK KPH. Među njima ukazujemo na ove:

— Uputstvo Glavnog štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije o načinu osvajanja naseljenog mjesta;

— Uputstvo o načinu obrane oslobođene teritorije;

— Pismo CK KPJ — CK KPH od 8. IV 1942. u kojem se daje ocjena rada organizacija CK KPH i direktiva za provođenje decentralizacije CK KPH, stvaranjem Povjerenstva CK KPH za Slavoniju i Zagreb;

— Obavijest CK KPJ Centralnom komitetu KPH od rujna 1942. god. o nastavku izlaženja lista »Borba« i »Proleter« i o potrebi organiziranja dopisničke i distributivne službe te nabave materijala za štampanje;

— Pismo od 2. XI 1942. CK KPJ — CK KPH o značaju i zadacima AFŽ-a i o održavanju konferencije AFŽ-a u Bosanskom Petrovcu;

— Pismo CK KPJ — CK KPH od 10. XII 1942. u kojem se obaviještava o izvršenoj zamjeni njemačkih zarobljenika za uhvaćene pristalice NOP-a i dr.

Ukupno u tome fondu ima 15 dokumenata koji nose potpis: Tito.

Od 10 dokumenata s potpisom Tito u fondu Narodne vlasti navodimo ove:

— Tekst sporazuma između predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršala Tita i predsjednika jugoslavenske emigrantske vlade dra Ivana Šubašića;

— Odluku Nacionalnog komiteta o organiziranju statističkog ureda od 14. XII 1944;

— Odluku o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije Nacionalnom komitetu;

— Posljednji poziv zavedenim slugama okupatora od 30. VIII 1944;

— Tekst pod naslovom: Značaj odluka AVNOJ-a za daljnji razvoj oslobodilačke borbe i stvaranje Federativne državne zajednice.

U fondu NOV ima 25 dokumenata od 1941. do 1944. godine, a to su uglavnom direktive Vrhovnog štaba s potpisom Tita kao vrhovnog komandanta.

U zbirci brošura nalazi se oko 50 naslova čiji je autor Josip Broz Tito.

Textovi su iz razdoblja 1942—1944. godine. Tito u njima govori o raznim pitanjima borbe protiv okupatora. Tu su i njegovi prigodni govori, kao npr. prilikom kapitulacije Italije, na mitingu žena boraca, na mitingu žena Srbije, prigodom predaje ordena »Narodnog oslobođenja« I dalmatinskoj brigadi, omladini, naredba o izborima NOO-a i dr.

O vremenu kada su nastajali ti dokumenti sam Tito kaže: »U tim izuzetnim ratnim okolnostima, punim neizvjesnosti, raznih iznenađenja i naglih promjena situacije, moralo se brzo reagirati. Nekada je bilo potrebno davati kratka uputstva i direktive, a u izvjesnim momentima izvršiti svestraniju analizu pređenog puta da bi se uspješnije išlo dalje. Često se nije raspolagalo potpunijim informacijama o raznim pojavama, kao i o snagama i namjerama neprijatelja, što je sve utjecalo na karakter naših odluka, a i na dokumente iz tog perioda. (J. B. Tito, Sabrana djela, tom I, Beograd 1977.).

U zbirci memoarske građe nalazi se oko 2.500 sjećanja, a od toga oko 7000 stranica odnosi se na povijest radničkog pokreta, Partije i NOB-a.

Niz autora tih sjećanja bili su suborci i suradnici Josipa Broza Tita, pa istraživač u toj zbirci može naći dragocjenih podataka o njegovu životu i radu. Ova orijentacijska informacija ne pruža, dakako, potpun uvid u dokumentaciju o Titu u Arhivu IHRPH, nego samo onu koja je do sada registrirana. Zsigurno će temeljitije istraživanje pojedinih fondova i zbirki otkriti još poneki zanimljiv dokument ili podatak o Titu.

Svaki novi dokument koji se odnosi na Titov život i rad ima svoju vrijednost kao prilog njegovoj revolucionarnoj biografiji, a time i povijesti našega radničkog pokreta KPJ i socijalističke revolucije. Zbog toga potpuni je upoznavanje povjesnog značenja Titove ličnosti i veličine njegova djela iziskuje dugoročan rad na pronalaženju i istraživanju svih pisanih svjedočanstava o njemu. Kritičko izdavanje Titovih sabranih djela svakako daje osobit poticaj u tome pravcu.